

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

УДК 347.73

Актуальність теми. Інтенсивний розвиток економіки та технологій зумовлює передумови для виникнення нових економічних відносин. Ці відносини пов'язані зі створенням, оборотом та захистом нематеріальних активів, інших сучасних немайнових та майнових благ. Нематеріальні блага є складовою частиною цифрового правового середовища, які визначаються існуючими в цифровій формі об'єктами цивільних прав. З точки зору цифровізації правові системи характеризуються шляхом подальшого розвитку нематеріальних благ в напрямку відображення об'єктів матеріального світу в поєднанні з особливостями цифрового правового середовища. Для подальшого розуміння та ефективного захисту правовідносин щодо цифрового правового середовища, вважаємо за доцільне дослідити поняття віртуальних активів у системі об'єктів цивільних прав, а також відмежувати від суміжних понять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних наукових публікацій і досліджень із питань віртуальних активів свідчить, що нині не існує чіткого визначення та розуміння таких понять. Окремими питаннями щодо дослідження займалися такі вітчизняні й зарубіжні вчені: Н. О. Горобець, І. В. Майсун, А.М. Ісаєв, Ю. Є. Ходико, І. В. Спасибо-Фатеева, Р. А. Майданик, А.Т. Ковальчук, А. Ковальчук С. О. Грицай та інші. З огляду на новизну явища й невизначеність його правового статусу у вітчизняній науці актуальність дослідження не викликає сумнівів.

Поняття віртуальних активів закріплено в Законі України «Про віртуальні активи» № 3637 від 11.06.2020 р., де під віртуальним активом розуміється нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в

електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав; [4].

У цьому контексті важливо визначити особливості правового режиму віртуальних активів. Поняття «правовий режим» віртуальних активів на законодавчому рівні відсутня, а думки науковців з приводу цього різняться.

Так, зокрема, Ю. Є. Ходико, під правовим режимом розуміє «певний порядок регулювання суспільних відносин, що виражений у комплексі правових засобів, складається з приводу певних речей (майна), визначає обсяг (межі) прав та обов'язків, здійснюваних щодо нього (майна), і створює особливу систему об'єктів цивільних прав цільову спрямованість правового регулювання». [6].

На думку В.М. Гайворонського «правовий режим» – це порядок й умови придбання (присвоєння) майна, здійснення суб'єктами права повноважень щодо володіння, користування та розпорядження ним, реалізація функцій управління майном, а також його правова охорона [7].

А.А. Присяжнюк визначає «правовий режим», як встановлені нормативними актами правила (вимоги) щодо складу майна, які пред'являються до нього при його придбанні (формуванні) і використанні (розпорядженні), в межах і допустимими способами в господарській (підприємницькій) діяльності, а також зверненні стягнення на це майно кредиторів [8].

Таким чином більшість науковців під правовим режимом розуміють особливості формування майна та повноваження власника (володільця) щодо його використання.

У літературі є певні напрацювання щодо розуміння правового режиму власне віртуальні активів. Ми підтримуємо думку Ісаєва А. М., який визначає під правовим режимом віртуальних активів певний порядок регулювання відносин, що виникають з приводу віртуальних активів, пов'язаний у першу чергу із їх сутнісними ознаками, а також особливостями створення, обігу та припинення обороту, що встановлений законодавством України [10].

Саме тому з метою правильного розуміння правового режиму віртуальних активів звернемося до законодавчих та доктринальних підходів при характеристиці його ознак.

Відповідно до Закону віртуальні активи є нематеріальними благами. Разом з цим до нематеріальних благ цивільний кодекс також відносить результати інтелектуальної творчої діяльності (ст. 199), інформацію (ст. 200) та особисті немайнові блага (ст. 201).

Закон також визначає особливості оборотоздатності, що обумовлюється видом віртуального активу забезпечений він чи ні. Зокрема забезпечені віртуальні активи посвідчують майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Незабезпечені віртуальні активи майнових прав не посвідчують [1].

З цього випливає, що незабезпечені віртуальні активи є об'єктами, що знаходяться у вільному обороті, а забезпечені можуть бути вилучені з цивільного обороту, або обмеженими в цивільному обороті.

У разі якщо забезпечений віртуальний актив забезпечено об'єктом цивільних прав, який знаходиться під приватним чи публічним обтяженням, або забезпечено об'єктом цивільних прав, який вилучено з цивільного обороту, відчуження такого віртуального активу не дозволяється, а будь-який вчинений правочин щодо відчуження такого віртуального активу є нікчемним [4].

Так зокрема, важливим кроком у цьому напрямку є проєкт Закон України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав», яким пропонується внести зміни до Цивільного кодексу, а саме статтю 177 Цивільного кодексу України доповнити словами *«матеріальні та цифрові»*:

«Стаття 177. Види об'єктів цивільних прав

1. Об'єктами цивільних прав є матеріальні та цифрові речі, у тому числі гроші, цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага.»

Проєкт визначає поділ речей на матеріальні та цифрові, а також містить легальне визначення цифрової речі, як предмету

цифрового середовища, який перебуває в обороті лише у цифровій формі, та щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Цифровими речами є віртуальний актив, цифровий контент, онлайнвий обліковий запис, гроші та цінні папери, що існують виключно у цифровій формі [12].

Так, зокрема, особливо важливим у досліджуваному нами аспекті є віднесення віртуальних активів до різновиду цифрових речей. Отже, з цього випливає, що віртуальні активи входять до категорії цифрових речей та визнаються об'єктами цивільних прав.

У сучасній доктрині цивільного права розроблені й доктринальні підходи щодо ознак досліджуваного поняття. Найбільш розгорнуте дослідження у сучасній доктрині цивільного права ознак віртуальних активів розроблено у праці А. М. Ісаєва, так зокрема автор наводить:

1. віртуальний актив є самостійним об'єктом цивільних прав, оскільки це впливає з Закону;

2. віртуальний актив є нематеріальним благом та входить до категорії цифрових об'єктів, оскільки немає матеріальної форми;

Надзвичайно важливою ознакою віртуальних активів є віднесення їх до цифрових об'єктів. Окреслений підхід сприймається і сучасним законодавцем.

3. віртуальний актив є сукупністю даних у електронній формі;

4. віртуальний актив може бути знаходитись у вільному обороті, обмеженим в обороті або вилученим з обороту, а також створюється та існує в системі забезпечення обороту віртуальних активів;

5. віртуальний актив має грошово-вартісний зміст;

6. віртуальний актив є здатний до передання третім особам;

7. віртуальний актив може посвідчувати майнові права.

Ми цілком погоджуємось з таким підходом щодо виокремлення ознак і будемо брати їх за основу у даному дослідженні [10].

Оскільки віртуальний актив належить до цифрових речей разом з іншими об'єктами, то постає питання щодо співвідношення віртуальних активів із суміжними поняттями.

Розпочнемо із співвідношення віртуальних активів та віртуальної власності. Оскільки законодавчого визначення віртуальної власності немає, проаналізуємо доктринальні визначення.

Зокрема Горобець Н. О. та Майсун І. В., вважають, що віртуальна власність виникає стосовно віртуальних об'єктів (даних), які мають економічну цінність, є об'єктами товарообігу у віртуальному просторі, не мають матеріальної оболонки, є унікальними, сталими, обігоздатними, розглядаються володільцями як свої речі [14].

З позиції технічної характеристики деякі науковці вважають, що віртуальну власність розглядають як стійкий комп'ютерний код, що зберігається у віддаленій ресурсній системі, де одній або більше особам надаються певні повноваження щодо управління комп'ютерним кодом, зокрема відстороняти всіх інших людей [13].

З наведених вище визначень можемо зробити висновок, що віртуальній власності притаманні ті ж ознаки, що і віртуальному активу, проте віртуальна власність є ширшим поняттям за віртуальний актив, однак немає законодавчого визначення, а існує тільки на доктринальному рівні.

Що стосується співвідношення віртуальних активів та електронних грошей, то для початку визначимо поняття електронні гроші. Зокрема Закон України «Про платіжні послуги» визначає електронні гроші як одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей;

Проаналізувавши визначення приходимо до висновку, що спільними ознаками є наявність електронної форми, грошово-вартісного змісту. Однак, що стосується відмінностей, то віртуальні активи знаходяться безпосередньо у володінні людини, не пов'язані з діями третіх осіб, право на віртуальні активи, в той час як електронні гроші це право пред'являти претензії до банку

чи іншої фінансової. Таким чином, віртуальні активи існують у вигляді цифрового запису в мережі блокчейн, на відміну електронні гроші мають орган, який здійснює емісію, з метою виконання платіжних операцій, мають прив'язку до грошової одиниці, мають номінальну вартість, в той час як вартість віртуальних активів залежить від попиту та пропозиції.

Щодо співвідношення поняття віртуальні активи та цифровий контент.

Так, у Директиві 2011/83 / СС про права споживачів було надано максимально широке визначення цифрового контенту: він був визначений як дані, які створюються і надаються в цифровій формі (П. 11 ст. 2 цілі Директиви) [11].

У свою чергу, в п. 19 преамбулі до цієї Директиви було надано більше детальне роз'яснення цього поняття. Згідно з цим пунктом до цифрового контенту належати комп'ютерні програми, застосунки, ігри, музика, відеозаписи або тексти, незалежно від того, яким чином вони надаються споживачу: чи шляхом завантаження, чи через надання віддаленого доступу до них, чи шляхом передання споживачеві матеріального носія, на якому вони записані (CD, DVD, флеш-диск тощо) [16].

Що стосується законодавчого визначення, то у ст. 1 ЗУ «Про платіжні послуги» цифровий контент - товари чи послуги, що створюються і постачаються (надаються) виключно в електронному вигляді, споживаються з використанням технічних (цифрових, електронних) пристроїв та не передбачають використання або споживання фізичних товарів чи послуг [5].

Що стосується електронної форми, є об'єктом цивільних прав, то ці ознаки є спільними, як для віртуальних активів, так і для цифрового контенту. Однак, що стосується відмінностей, то віртуальний актив може бути знаходитись у вільному обороті, обмеженим в обороті або вилученим з обороту, а також створюється та існує в системі забезпечення обороту віртуальних активів, віртуальний актив завжди має грошово-вартісний зміст, віртуальний актив може посвідчувати майнові права. Разом з цим, віртуальний актив може бути тільки у формі товару, оскільки віртуальний

актив не споживається в процесі використання, а цифровий контент може бути як послугою, так і товаром.

Висновки. Отже, на сьогодні актуальним є поділ речей на матеріальні та цифрові. Під поняттям цифрової речі розуміємо об'єкти цивільних прав, які не мають матеріальної форми, однак щодо них можуть виникати цивільні права та обов'язки. Що стосується поняття віртуальних активів то під ним розуміється нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Віртуальний актив є різновидом цифрових речей, тому віртуальним активам притаманні ті ознаки, які притаманні цифровим речам. До категорії цифрових речей окрім віртуальних активів, входять цифровий контент, онлайнвий обліковий запис, гроші та цінні папери, що існують виключно у цифровій формі.

Відмежування нематеріальних активів від суміжних понять впливає з ознак притаманних віртуальним активам, а також особливостям правовідносин щодо цих активів. Зокрема, щодо віртуальної власності та віртуальних активів, то віртуальній власності притаманні ті ж ознаки, що і віртуальним активам, однак віртуальна власність є ширшим поняттям за віртуальний актив, разом з цим віртуальна власність немає законодавчого визначення, а існує тільки на доктринальному рівні.

Що стосується співвідношення електронних грошей та віртуальних активів, то спільними ознаками є наявність електронної форми, грошово-вартісного змісту. Однак, що стосується відмінностей, то віртуальні активи знаходяться безпосередньо у володінні людини, не пов'язані з діями третіх осіб, право на віртуальні активи, в той час як електронні гроші це право пред'являти претензії до банку чи іншої фінансової. Віртуальні активи існують у вигляді цифрового запису в мережі блокчейн, на відміну електронні гроші мають орган, який здійснює емісію, мають прив'язку до грошової одиниці, мають номінальну вартість, в той час як вартість віртуальних активів залежить від попиту та пропозиції.

Щодо співвідношення між цифровим контентом та віртуальними активами, то спільними ознаками є наявність електронної форми, та обидві категорії є об'єктами цивільних прав. Однак,

що стосується відмінностей, то віртуальний актив завжди має грошово-вартісний зміст, віртуальний актив може посвідчувати майнові права. Разом з цим, віртуальний актив може бути тільки у формі товару, оскільки віртуальний актив не споживається в процесі використання, а цифровий контент може бути як послугою, так і товаром.

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
4. Про віртуальні активи : Закон України від 11.06.2020 №3637 зі змінами в ред. від 15.07.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3637&skl=10
5. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX зі змінами в ред. від 01.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
6. Ходико Ю. Є. Об'єкт іпотечного правовідношення : монографія. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків : Право, 2012. С. 52.
7. Господарське право України: підручник за ред. В.М. Гайворонського і В.П. Жушмана. Х.: Право, 2005. 384 с.
8. Присяжнюк А.А. Правовий режим майна юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. А.А. Присяжнюк. Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці: Рута, 2003. 24 с.
9. Віртуальні активи. URL: <http://yefimov.com.ua/?p=4666>
10. Ісаєв А. М. Місце віртуальних активів у системі об'єктів цивільних прав. Нетипові об'єкти : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : Н57 ЕКУС, 2022. 266 с.
11. Філатова-Білоус Н. Ю. Цифровий контент: поняття, особливості і перспективи правового регулювання. Нетипові об'єкти : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : Н57 ЕКУС, 2022. 266 с.

12. *Проект Закону про внесення змін та доповнень до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав № 6447 від 17.12.2021.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73472
13. *Blazer Ch. The five indicia of virtual property.* *Pierce Law Review.* 2006. Vol. 5. P. 137–161
14. *Горобець Н.О., Майсун І.В. Віртуальні об'єкти, їх місце в інституті права власності.* *Юридичний науковий електронний журнал.* № 5. 2021. С.52-54
15. *Майданик Р. А. (2018) Криптовалюта: проблеми правового регулювання. Актуальні проблеми приватного права: матеріали наук.-пр. акт. конф., присвяч. 96-й річниці з дня народж. В. П. Маслова (м. Харків, 14 лют. 2018 р.). Харків: Право, 2018. 11–15.*
16. *Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/ EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/ EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance. Official Journal of the European Union, L 304/64, 22.11.2011, 64–88; URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/uri=celex%3A32011L0083>*

Максимів Л.М. Теоретико-правова характеристика поняття та особливостей віртуальних активів за законодавством України

Стаття присвячена теоретико-правовому аналізу відмежування поняття нематеріальних активів від суміжних понять. Автор статті проаналізував концепції щодо розуміння сутності правового режиму нематеріальних активів, а також окреслив положення про те, що важливим кроком щодо визнання нематеріальних активів є проект Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав», а саме внесення до Цивільного кодексу поняття цифрових речей.

Зокрема цифровою річчю є предмет цифрового середовища, який перебуває в обороті лише у цифровій формі, та щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Під цифровими речами розуміється віртуальний актив, цифровий контент, онлайнний обліковий запис, гроші та цінні папери, що існують виключно у цифровій формі.

Що стосується поняття віртуальних активів то під віртуальним активом розуміється нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів.

Аргументовано положення про те, що на сьогодні є актуальним поділ речей на матеріальні та цифрові речі. Здійснено порівняльно-правову характеристику наступних понять, зокрема місце віртуальних активів серед віртуальної власності. Проведено співвідношення понять віртуальні активи та цифровий контент, віртуальні активи та електронні гроші. Що стосується відмежування нематеріальних активів від суміжних понять, то це впливає з ознак притаманних віртуальним активам, а також особливостям правовідносин щодо цих активів.

Ключові слова : об'єкт цивільних прав; нематеріальний актив; цифрова річ; віртуальний актив; цифровий контент; електронні гроші; онлайнвий обліковий запис.

Maksymiv L.M. Theoretical and legal characteristics of the concept and specialities of virtual assets by the law of Ukraine

This article highlights the theoretical and legal analysis of the distinction between the concept of intangible assets and related concepts. The author of the article analyzed the concepts of understanding the essence of the legal regime of intangible assets, and also outlined the provision that an important step in the recognition of intangible assets is the project of the Law of Ukraine «On Amendments to the Civil Code of Ukraine aimed at expanding the range of objects of civil rights», namely, the introduction of the concept of digital things into the Civil Code.

In particular, a digital thing is a subject of the digital environment, which is in circulation only in digital form, and in respect of which civil rights and obligations may arise. Digital things are virtual assets, digital content, online accounts, money and securities that exist exclusively in digital form.

As for the concept of virtual assets, a virtual asset is an intangible good that is the object of civil rights, has a value and is expressed as a set of data in electronic form. The existence and liquidity of a virtual asset is ensured by the system of ensuring the turnover of virtual assets.

The proposition that the division of things into material and digital things is relevant today is argued. A comparative legal characterization of the following concepts was carried out, in particular the place of virtual assets among virtual property. The concepts of virtual assets and digital content, virtual assets and electronic money are compared. As for distinguishing intangible assets from related concepts, this follows from the features inherent in virtual assets, as well as the peculiarities of legal relations with respect to these assets.

Keywords: object of civil rights; intangible asset; a digital thing; virtual asset; digital content; electronic money; online account.